

Kód kurzu: SP4MP_MTO2

Závěrečný projekt

Jméno: Vendula Holčáková

Téma:

Neverbální komunikace u sociálně znevýhodněných jedinců

Výzkumný problém:

Vliv dramatické výchovy na rozvoj neverbální komunikace u dětí se sociálním znevýhodněním

Výzkumná otázka:

Můžou určité metody a techniky dramatické výchovy pozitivně ovlivnit rozvoj neverbální komunikace u dětí se sociálním znevýhodněním?

U dětí v riziku poruch chování, či u dětí se sociálním znevýhodněním, se často setkáváme s tím, že nejsou dostatečně utvořeny sociální kompetence, společenské návyky, a proto je třeba u nich tyto návyky vybudovat a dále pak rozvíjet všechny složky nonverbální komunikace, která je nedílnou součástí komunikace jako celku.

Dramatická výchova jakožto jedna z forem učení zkušeností nám může při rozvíjení jednotlivých složek neverbální komunikace pomoci.

Cílem mého výzkumu je zjistit, zda se neverbální složka komunikace pomocí metod dramatické výchovy může těmito metodami a technikami zlepšit a dále rozvíjet, a to zvláště pak v oblasti mezilidské komunikace a interakce, sebedůvěry, ale i důvěry v ostatní, vztahů ve skupině, také jistoty jednání a samostatného myšlení. Uvedené sociální kompetence jsou pro děti se sociálním znevýhodněním velmi důležitým faktorem k tomu, aby mohly splynout a včlenit se do běžné společnosti mezi intaktní jedince, kteří přebírají neverbální prvky chování ze své rodiny a dokáží je pak v praxi jednodušeji využít.

Hlavní výzkumná otázka:

Můžou určité metody a techniky dramatické výchovy (dále DV) pozitivně ovlivnit rozvoj neverbální komunikace u dětí se sociálním znevýhodněním?

Vedlejší výzkumné otázky:

Můžou určité metody a techniky DV pozitivně ovlivnit rozvoj mimiky a tím pádem i emociální složku osobnosti u dětí se sociálním znevýhodněním?

Můžou určité metody a techniky DV pozitivně ovlivnit rozvoj proxemiky, tedy rozvoj sociální blízkosti či odstupů, u dětí se sociálním znevýhodněním?

Můžou určité metody a techniky DV pozitivně ovlivnit rozvoj posturologie, neboli komunikaci postojem, tedy rozvoj polohování lidského těla v sociální interakci, u dětí se sociálním znevýhodněním?

Volba výzkumné strategie a její zdůvodnění:

Z přípravy mého výzkumu vyplynulo, že jde o výzkum hodnotící, tedy evaluační, a že budu používat jak metody kvalitativní, tak i kvantitativní. I přesto ale řadím tento výzkum do kategorie kvalitativní, protože si myslím, že jde v tomto výzkumu hlavně o pochopení životního příběhu dětí z dětského domova a jejich popsání. Případný rozvoj neverbální komunikace bude veden jako další bod mé práce.

Nejdříve tedy budu provádět nestandardizované metody sběru dat (analýza dokumentů, pozorování, hloubkový rozhovor), poté po roce užívání metod a technik DV budu hledat nalezené pravidelnosti v případném rozvoji určitých složek neverbální komunikace a z nich teprve budu usuzovat teoretické závěry.

Návrh metody sběru dat, představa o počtu a kontaktování výzkumných jednotek:

Použiji nestandardizované metody kvalitativního výzkumu. Před začátkem vlastního pozorování a aplikování metod DV provedu analýzu dokumentů, kdy budu zkoumat, z jakých rodin děti v mém výzkumu pocházejí, jaké měly problémy, co mohlo ovlivnit jejich rozvoj či naopak útlum neverbální komunikace, jaké by mohly být problémy při aplikaci metod DV a čeho bych se měla vyvarovat.

Při uplatnění metod DV budu využívat zúčastněné pozorování, kdy budu při všech hrách přítomna a budu tyto lekce na rozvoj neverbální komunikace i řídit, protože tak nejlépe mohu srovnávat rozdíly před a po roce aplikování metod DV.

Dále bych ráda na konci výzkumu využila hloubkový rozhovor s jedním z hlavních vychovatelů. Budu chtít zjistit, zda pozoroval u výzkumných jednotek jisté změny.

Pro svůj výzkum jsem zvolila skupinu osmi dětí, které bydlí ve společné buňce. U nich budu pozorovat jejich vyjadřování a možný rozvoj jednotlivých složek neverbální komunikace při užívání metod DV.

Ke kontaktu s výzkumnými jednotkami došlo přes výzkum při Masarykově univerzitě, který nese název Rozvoj sociálních kompetencí u dětí v riziku poruch chování pomocí metod

dramatické výchovy. Vedení dětského domova i děti v něm už tedy byli připraveni, že do dětského domova bude někdo dojíždět a provozovat DV, měla jsem tedy lehčí cestu k získávání dat i k celkovému přístupu k dětem.

V průběhu výzkumu využiji i intervenčních technik. Intervence se vnímá jako proces, který zohledňuje minulý, současný i budoucí vývoj kompetencí dítěte. Vedle standardů a aktuálního stavu sociálních kompetencí dítěte se musí také pracovat s budoucími možnostmi dítěte (s jeho potencialitou). (Vojtová, 2008)

Mezi tři hlavní zásady intervence řadí Vojtová (2008) orientaci na úspěch, u které se vždy vychází z aktivit, které jsou dětem blízké, orientujeme jejich pozornost na činnosti, které se jim daří. Povzbuzujeme je v jejich opakování a rozšiřujeme tím příležitost k zažívání radosti z aktivit. Jako další zásadu uvádí otevřenou interakci, tzn. vzájemné vnímání postojů a reakcí všech účastníků aktivit a jako poslední popisuje zásadu zpětné vazby, o které tvrdí, že má informativní charakter nejen pro dítě, ale i pro pedagoga. Orientuje se na úspěchy, na aktivity a prožitky, které se dařily.

Úryvek z připravovaného nástroje sběru dat – plán pozorování:

„Pozorováním se rozumí sledování smyslově vnímatelných jevů, zejména chování osob, průběhu dějů apod. Předmětem pozorování může být pozorovatel sám (introspekce), jiní lidé, objekty, jevy. Podle míry záměnnosti a formalizovanosti průběhu pozorování rozlišujeme pozorování standardizované, polostandardizované a nestandardizované (volné). Pozorování můžeme dále třídit na terénní a laboratorní, přímé a zprostředkované technickými zařízeními, zúčastněné (pozorovatel se stává členem skupiny, spoluvůrcem dění) a nezúčastněné, systematické a nesystematické. V pedagogice je pozorování metodou pedagogické diagnostiky a empirického výzkumu.“ (Gavora, 2000 in Průcha, Walterová, Mareš, s. 174)

Gavora (2000) uvádí, že se u kvalitativního výzkumu používá nestrukturalizované pozorování, tzn. nepoužívají se předem stanovené pozorovací systémy, škály či podobné nástroje. Určeny jsou jen konkrétní události, jevy a osoby, které mají být pozorovány. Tento způsob pozorování je velmi pružný a umožňuje přistupovat k realitě novým, nerutinním způsobem. Pomocí takového pozorování se obvykle odhalují nové, nepředpokládané anebo skryté jevy a souvislosti.

Gavora (2000) dále popisuje tzv. terénní zápisy, ze kterých vybírá pozorovatel jevy ty věci, kterým věnuje pozornost. Sám rozhoduje, co je pro pozorování důležité a co ne. Jeho rozhodování jsou ovlivněna vlastním teoretickým přístupem ke zkoumané realitě.

U výzkumného šetření budu používat tyto pozorovací praktiky.

Výsledky pozorování budou koncipovány do tří celků, kdy na začátku uvedu stav neverbální komunikace u dětí před intervencí, další část bude popisovat stav a případný rozvoj po půlročním působení metodami DV a ve třetí části popíšu poslední poznatky pozorování po roce používání metod pro rozvoj nejen neverbální komunikace.

Zamyšlení se nad možnými praktickými a etickými problémy při výzkumu:

Při výzkumu bude jistě nutná anonymita u zkoumaných dětí, budu je tedy nazývat kvůli ochraně osobních údajů jinými jmény, aby nemohlo dojít k možným etickým problémům, pokud by je později chtěl někdo například vyhledat.

Další problém, který může nastat, je nespolupráce dětí při dramatických aktivitách, musím již předem počítat s tím, že ne vždy lekce vyjde tak, jak jsem ji měla připravenou, zvláště pak u těchto dětí, kdy díky tzv. dynamice skupiny může dojít k negativnímu ovlivnění celé skupiny a pak je velice těžké je k nějaké aktivitě přimět.

Také musím podepsat dohodu o mlčenlivosti, jelikož budu mít přístup k jejich osobním složkám.

Terénní poznámky, analýza dokumentů a záznam z prvního realizovaného pozorování:

Ještě před prvním setkáním s dětmi jsem měla možnost nahlédnout do jejich dokumentace, kde je uvedeno, proč se ocitly v dětském domově a jaký je jejich vztah k jejich rodině. Všech osm dětí má rodiče, pochází ze sociálně slabých rodin, které nedokáží zajistit podmínky k tomu, aby s nimi mohli jejich potomci bydlet.

Při prvním neverbálním cvičení, pantomimě, jeden chlapec ani nevěděl, kdo je sochař, kterého měl předvádět, styděl se, nechtěl být v centru pozornosti. Po vysvětlení nevěděl, jak ho předvádět a nakonec to ani nezkusil.

První pozorování tedy proběhlo spíše formou ‚vzájemného oťukávání‘. Je jasné, že intervence pomocí DV půjde pomalu, delší čas bude trvat, než se dostaneme k takovým technikám DV, které by přímo pozitivně ovlivňovaly rozvoj neverbální komunikace. Věřím ale, že po jistém čase si na sebe zvykneme a intervence půjde tím směrem, který jsem si předsevzala, a dojde k aplikaci daných DV praktik.

Námět k modifikaci výzkumného návrhu na základě předchozího bodu:

Po prvním pozorování jsem si uvědomila, že někdy bude vhodné použít i nezúčastněné pozorování, abych měla více času na zapisování poznámek. Také jsem se rozhodla, že hloubkový rozhovor s vychovatelem učiním již nyní, na začátku výzkumu a na konci ho zopakují, abych mohla uskutečnit srovnání vychovatelových postojů k této problematice.

Seznam relevantní literatury:

1. BLATNER, Adam. Drama in education as mental hygiene: a child psychiatrist. *Youth Theatre Journal*. 1995, v9, p. 92–96. ISSN 0892–9092.
2. DEVITO, J. *Základy mezilidské komunikace*. Praha: GRADA Publishing, 2001. 267 s. ISBN 80–7169-988–8.
3. GAVORA, P. *Úvod do metod pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. 154 s. ISBN 80–8593-179–6
4. HARTLEY, M. *Řeč těla v praxi*. Praha: Portál, 2003. 189 s. ISBN 80–7178-844–9.
5. KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak si navzájem lépe porozumíme*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1988. 243 s.
6. KURIC, J. *Ontogenetická psychologie*. Praha, SPN, 1986. 322 s.
7. LEATHERS, D. *Successful Nonverbal Communication: Principles And Applications*. Allyn & Bacon: Herts, 2007. p. 416 . ISBN: 0–205-61742–5
8. LEWIS, D. *Tajná řeč těla*. Praha: Victoria Publishing, 1989. 241 s. ISBN 80–85605-49X.
9. MACHKOVÁ, E. *Jak se učí dramatická výchova*. Praha: AMU, 2007. 289 s. ISBN 978–80-7331–089-9.
10. PAVLOVSKÁ, M. *Komunikace a řešení problémových situací ve škole*. Brno: PedF MU, 2004. 124 s. ISBN 80–86633-24–1.
11. PFEFFER, S. *Rozvíjíme emoce dětí*. Praha: Portál, 2003. 185 s. ISBN 80–7178-764–7.
12. PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2008. 367 s. ISBN 978–80-7367–416-8.
13. TEGZE, O. *Neverbální komunikace*. Praha: Computer Press, 2003. 297 s. ISBN 80–7226-429X.
14. VALENTA, J. *Metody a techniky dramatické výchovy*. Praha: Agentura STROM, 1998. 311 s. ISBN 80–86106-02–0.
15. VOJTOVÁ, V. *Úvod od etopedie*. Brno: Paido, 2008. 189 s. ISBN 978–80-7315–166-9.
16. VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál, 2000. 231 s. ISBN 80–7178-291–2.
17. WAY, B. *Výchova dramatickou improvizací*. Praha: ISV, 1996. 274 s. ISBN 80–8558666-16–1.

Velmi pěkně a kultivovaně napsaný projekt.